

عنوان پژوهش:

ارزیابی اثرات وضعیت اقتصاد کلان کشور بر عملکرد مالی صندوق بازنشستگی کشوری

بیان و تشریح مسئله:

در سال‌های اخیر وضعیت مالی و اقتصادی صندوق‌های بازنشستگی در کشور به‌طور اعم و صندوق بازنشستگی کشوری به‌طور اخص به شرایط نگران‌کننده‌ای رسیده است. بحران اساسی پیش روی صندوق این است که در جهت ایفای تعهدات خود با کسری روبه‌رو شده است. در حال حاضر برای تأمین این کسری نیز راهی به‌جز استقراض از نظام بانکی و یا اتکا به بودجه دولتی ندارد. لازم به ذکر است که فروش دارایی‌های فعلی صندوق به هیچ عنوان پوشش‌دهنده حجم تعهدات آن نیست. این شرایط نگران‌کننده در صورت عدم علاج به‌موقع ممکن است به یک بحران بزرگ مالی با هزینه‌های گزاف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی منجر شود.

از مهم‌ترین علائم بحران در صندوق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- کاهش شدید نسبت پشتیبانی در صندوق: حد استاندارد جهانی این نسبت برای صندوق‌های بازنشستگی معادل ۵ الی ۶ است؛ در حالی که این شاخص در صندوق بازنشستگی کشوری به زیر ۱ رسیده است.
- کاهش شدید توان تأمین مصارف صندوق از کانال دارایی‌های آن: این شاخص بیانگر آن است که اگر فعالیت صندوق متوقف‌شده و کلیه دارایی‌های آن به وجه نقد تبدیل شود، این میزان از نقدینگی قادر است تا چه مدت مصارف صندوق را پوشش دهد. گرچه در سال ۱۳۷۶ صندوق بازنشستگی کشوری با دارایی‌های خود از توان پرداخت حداقل ۸ سال برخوردار بوده اما این میزان از سال ۱۳۹۱ به بعد به کمتر از یک سال کاهش یافته است. میزان این شاخص برای سال ۱۳۹۵ حدود ۹ ماه برآورد شده است.
- تشدید کسری صندوق بر مبنای محاسبات بیمه‌ای
- تنزل کیفیت پوشش دوران بازنشستگی و ازکارافتادگی: بر اساس آمار و اطلاعات مرتبط با میانگین مستمری پرداختی به بازنشستگان و ازکارافتادگان و خط فقر شهری، دریافتی ۳۵ درصد مستمری‌بگیران صندوق بازنشستگی کشوری کمتر از خط فقر شهری است.

به‌طور کلی عوامل ایجاد این شرایط نگران‌کننده را می‌توان در دو گروه خلاصه کرد: گروه اول عوامل به سیاست‌گذاری‌ها و مقررات‌گذاری‌های درون‌بخشی مربوط می‌شود که ریشه آنها را باید در قوانین و مقررات بالادستی و توسعه‌ای جستجو کرد. گروه دوم عوامل به شرایط کلان اقتصادی بازمی‌گردد. در دهه‌های اخیر شوک‌های فراگیر و مداوم اقتصاد کلان در تشدید وضعیت نگران‌کننده صندوق نقش بسیار مؤثری داشته است. عملکرد این صندوق از روندهای کلان اقتصادی و اجتماعی مانند نرخ رشد اقتصاد، فضای عمومی کسب و کار، وضعیت رونق و رکود در کشور، روند جمعیت و

ساختار آن، اشتغال، نرخ مشارکت در بازار کار، امید به زندگی، وضعیت سرمایه‌گذاری و بازار سرمایه، نرخ‌های بازدهی سرمایه، نرخ سود بانکی، روند تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها و... به شدت متأثر می‌شود. در این میان برخی از تغییرات در روند اقتصاد کلان قابل برنامه‌ریزی و کنترل مستقیم هستند؛ مانند نرخ‌های سود بانکی، ارز، حداقل دستمزد، مستمری‌های بازنشستگی و... ولی برخی دیگر از جمله نرخ بازدهی سرمایه، نرخ تورم و اشتغال در کنترل مستقیم سیاست‌گذار نیستند. از طرف دیگر تأثیر برخی از متغیرها بر وضعیت مالی و اقتصادی صندوق قابل توجه بوده و غیر قابل انکار است.

بررسی روند نرخ رشد اقتصادی و تورم قیمت‌ها و... در کشور بیانگر این است که در دهه‌های اخیر اقتصاد کلان کشور روند باثباتی نداشته و وضعیت مالی و اقتصادی صندوق بازنشستگی کشوری نیز از این روندها بی‌گزند نمانده است. بر اساس آمار و اطلاعات موجود، متوسط نرخ رشد اقتصادی کشور در ۶ دهه گذشته ۴ درصد، در سه دهه گذشته ۲ درصد و در سال‌های اخیر ۲- درصد بوده است. همچنین نرخ رشد اشتغال در سه دهه گذشته ۲ درصد بوده است. چهار دهه تورم ۲ رقمی، نرخ‌های بالای بیکاری، تعدیل‌های رو به بالای نرخ ارز و شوک‌های مکرر بازار سرمایه در کنار عمق و گستردگی محدود آن به شدت به صندوق آسیب‌زده است. در کنار این روندها، بدهی فزاینده دولت به صندوق، واگذاری برخی شرکت‌های زیان‌ده به آن، پایین بودن نرخ رشد سرمایه‌گذاری‌های صندوق، رکود حاکم بر بازار سرمایه، مشکلات مدیریتی و راهبری صندوق، عوامل پارامتریک (از جمله عدم تناسب سن بازنشستگی و امید به زندگی) و فشارهای سیاسی و خطمشی‌گذاری‌های حمایتی بدون توجه به شئون بیمه‌ای نیز مزید بر علت شده و صندوق را به مرز بحران کشانده است. در راستای موارد فوق الذکر مطالعه حاضر به دنبال بررسی میزان اثرپذیری وضعیت مالی و اقتصادی صندوق بازنشستگی کشوری از تحولات اقتصاد کلان کشور است.

ضرورت انجام مطالعه

وضعیت نگران‌کننده اوضاع مالی و اقتصادی صندوق بازنشستگی کشوری در کنار وخامت روزافزون وضعیت عوامل مؤثر بر آن و بی‌ثباتی‌های فراگیر در عرصه اقتصاد کلان کشور و به اعتبار درهم‌تنیدگی تمامی این عوامل به‌ویژه تأثیرپذیری وضعیت اقتصادی صندوق از تحولات اقتصاد کلان، بررسی و مطالعه تأثیر و تأثر آنها را ضروری ساخته است.

شرح خدمات

۱. مبانی نظری مربوط به صندوق‌های بازنشستگی و شاخص‌های عملکردی آن
 - شاخص نسبت پشتیبانی
 - شاخص کفایت
 - سایر شاخص‌ها
۲. مبانی نظری متغیرهای کلان اقتصادی و ارتباط آنها با وضعیت مالی صندوق‌های بازنشستگی
 - متغیرهای اقتصاد کلان از جمله رشد اقتصادی، تورم، سرمایه‌گذاری، نرخ ارز و...
 - متغیرهای بازار کار از جمله اشتغال، بیکاری، دستمزد، نرخ مشارکت در بازار کار و...
 - متغیرهای جمعیتی از جمله امید به زندگی، ساختار جمعیت و ...
۳. سیمای صندوق بازنشستگی کشوری و شاخص‌های آن در کشور
۴. سیمای متغیرهای کلان اقتصادی در کشور
۵. طراحی و تصریح مدل ارتباط صندوق بازنشستگی کشور با متغیرهای کلان اقتصادی
۶. برآورد مدل طراحی شده و تبیین و تحلیل نتایج
۷. ارائه راهکارها و پیشنهادهای کاربردی و سیاستی